

MURÁNYI SAROLTA

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola
muranyi.sarolta@gmail.com

Murányi Sarolta: A gyermekkori narratív készségek vizsgálata–Az ENNI módszertanának alkalmazása magyar nyelven

Alkalmazott Nyelvtudomány, XIX. évfolyam, 2019/2. szám
doi:<http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2019.2.005>

A gyermekkori narratív készségek vizsgálata–Az ENNI módszertanának alkalmazása magyar nyelven

In the past few years, children's storytelling and narrative structures were at the center of many international studies.

Relying on the results of surveys in the fields of psychology, sociolinguistics and pragmatics, we can declare that there are noticeable, age-specific differences in children's story telling techniques, which can be described by taking different indicators into consideration.

The aim of this study is to analyze the Hungarian usability of methodological elements and one specific indicator referring to the narrative structure of the Canadian test, ENNI (Edmonton Narrative Norms Instrument), which measures children's narrative skills.

The study follows the original test methods. All participants were asked to tell stories about two separate difficulty level image sequences. Narratives of all the 36 native Hungarians were analyzed.

The Story Grammar Score provides the possibility to examine the stories' macro-structure, moreover, the individual and the age-group differences from an objective point of view.

1. Bevezetés

A történetek mesélése és hallgatása születésünktől része életünknek. Történeteken keresztül ismerjük meg a világot, kultúránkat, anyanyelvünket, majd különböző narratívákat létrehozva érvényesülünk a világban. Történeteink, narratíváink jellege meghatározza a rólunk alkotott képet, sokféle helyzetben ítélnék meg az elbeszéléseink alapján.

Az utóbbi években több nemzetközi kutatás középpontjában a gyermekek által létrehozott szóbeli narratívák, elbeszélések álltak. A pszichológia, pedagógia, nyelvtudomány területén végzett vizsgálatok eredményei alapján kimondható, hogy a történetmondás képességében is jól elkülöníthető életkori sajátosságokat figyelhetünk meg és írhatunk le bizonyos mutatók alapján (Bruner et al., 1993; Schneider et al., 2005). A szóbeli szövegalkotás képessége elengedhetetlen kompetencia az írásbeli nyelvhasználat elsajátításához is. A történetmeséléshez szükséges készségek, az elbeszélések megalkotása készíti elő már óvodáskorban azt, hogy a gyermekek később az iskolában sikeresen tanuljanak meg írni és olvasni.

Óvodáskorban a fiziológiai és pszichés fejlődésen túl komoly változások következnek be a nyelvhasználatban is. A harmadik életévre jellemző a paradigmatis rendszerek elsajátítása. Az óvodába lépéskor a gyermekek már

majdnem teljes biztonsággal használják a ragokat és a jeleket is (Gósy, 1984). Ebben az életkorban a gyermekek már interakcióba lépnek egymással. Az együtt játszás során valódi beszélgetések, társalgások alakulnak ki. A gyermekek beszélgetnek nem csak kortársaikkal, hanem felnőttekkel, szüleikkel és egyre gyakrabban önmagukkal is. Sok énközpontú narratívát hoznak létre, ezt nevezzük az egocentrikus beszéd korszakának. A gyermekek különböző tevékenységek közben hosszú monológokat, önmaguknak szóló kommentárokat mondanak hangosan vagy motyogva. Az óvodáskor végére ez a fajta beszéd belső beszéddé, fokozatosan a gondolkodás részévé válik (Piaget, 1970).

Az óvodáskor a „verbális mámor” időszaka, folyamatos fejlődés tapasztalható a nyelv összes szintjén (Gósy, 2005). A hazai vizsgálatok részletes képet adnak ennek az életkornak a szókincsben, artikulációban, grammatikai komplexitásban bekövetkező változásairól. A szókincsvizsgálatok tapasztalatai azt mutatják, hogy az óvodáskor végére a gyermekek több szót tudnak aktiválni kísérleti helyzetben, mint az óvodába lépéskor (Neuberger, 2008). A szóasszociációs tesztek azt is alátámasztották, hogy a szociokulturális háttér nagyban befolyásolja az aktivált szavak mennyiségét és minőségét is. A felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők gyermekei több szót és gyorsabban tudnak aktiválni (Csákberényiné–Hajdu, 2011) A gyermekek képessé válnak összefüggő, hosszabb logikai láncolatokat elmesélni, önmagukat kifejezni. A beszédben megjelennek és egyre gyakoribbá válnak az összetett mondatok. Erre az időszakra tehető a különböző időviszonyok felismerése és az ezekről való beszéd, gondolkodás készségének elsajátítása is. Kezdetben a különböző idősíkok egymáshoz viszonyítása még nehézségekbe ütközik, fokozatosan kialakul az összefüggés a különböző igeidők között (Laczkó, 2011).

Az óvodás gyermekek beszédében megfigyelhetők önkorrekciók, ők már képesek mások, illetve egymás beszédében észrevenni és ki is javítani a hibákat (Gósy, 2002; Bóna–Neuberger, 2006). Ebben az időszakban különböző kommunikációs stratégiákat is gyorsan elsajátítanak. Fokozatosan felismerik és igyekeznek egyre gyakrabban használni a felnőttek által használt társalgási fordulatokat. Megjegyzik és használják már a különböző megszólítási, köszönési és udvariassági szabályokat is. Beszédükkel képesek a hallgató figyelmét felkelteni és fenn is tartani (Lengyel, 1996).

A gyermekek 4–6 éves korra egyre nagyobb biztonsággal használják a nyelvet, mondanivalójuk egyre összefüggőbb, kifejezésmódjuk gazdag (Adamikné Jászó, 2001). A magabiztos szóbeli szövegalkotás, történetmesélés is kiemelten fontos a későbbi iskolai sikerességben, az olvasás és az írás elsajátításában.

Az óvodáskorú gyerekek narratív képességeire, történetmesélésre vonatkozó eddigi magyar nyelvű nyelvészeti kutatások főként az aktivált szókincsset, a szöveghosszúságot, a grammatikai szerkezeteket vizsgálták. Néhány vizsgálat azonban a létrejövő történetek makrostruktúrájáról is tett megállapításokat. Az óvodáskori történetmesélés jellemzőit feltérképező vizsgálatok megerősítették,

hogy még az iskolába lépő gyermekeknek is kihívás ez a fajta produktív szövegalkotás. Itt is nagy szerepet játszik az otthoni nyelvhasználat, a szociokulturális környezet a gyermekek aktív szókincsében, kreativitásában, stílusában. Ebben az életkorban még nehézségük akadhat a szereplők, a tér és az idő azonosításával, valamint a szöveg felépítésével. Általános jellemzőként elmondható, hogy a képről való történetmeséléskor a létrejövő szövegek felépítése hiányos. A bevezetés és a befejezés megalkotása nagyrészt elmarad (Csákberényiné Hajdu, 2011). A 3-4 évesek többsége még nem tud egy képsorról kérdések nélkül önállóan szöveget alkotni. Ebben az életkorban jellemzően néhány összefüggés megnevezésén túl a gyermekek elbeszélése a képen szereplő karakterek és tárgyak felsorolásából áll. A 6-7 évesek már koherensebb, több ok-okozati összefüggést tartalmazó narratívát tudnak önállóan létrehozni (Murányi, 2018).

Több nemzetközi vizsgálat is leírja az óvodáskori narratívák jellemzőit, fejlesztési lehetőségeit. A narratív készségek fejlődési folyamatának megismeréséhez és leírásához ezekben a kutatásokban fontos szerepet kap a történetek koherenciájának, struktúrájának, valamint a történet egységeinek vizsgálata is. Jól elkülöníthető életkori sajátosságok határozhatók meg a gyermekek által létrehozott narratívákban. Elsőként Applebee (1978) írta le a narratív készségek fejlődési szakaszait. Hat szintet különített el, a strukturálatlan, egymással lazán összefüggő mondatoktól a valódi, strukturált, összefüggéseket is tartalmazó narratíváig. A valódi narratíva sikeres megkonstruálását a gyermekek 5-6 éves korára tette.

A narratív képességek fejlődése szoros kapcsolatban van a nyelvi és kognitív fejlődéssel (Applebee, 1978). A gyermekkori szóbeli megnyilvánulások fontos előre jelzői lehetnek a későbbi iskolai teljesítménynek is (Hedburg Westby, 1993). Applebee (1978) modellje mellett több újabb, a narratív szerkezetet és annak a nyelv elsajátítása során megfigyelhető fejlődési szakaszait leíró elmélet született (Applebee, 1978; Stein–Policastro, 1984; Meritt, 1987; ENNI, 2006). A gyermekek ezen a téren nyújtott teljesítményében is kiemelt szerepe van a családi háttérnek, az oktatási intézménynek, valamint a célzott fejlesztésnek is. Egy szlovén kutatásban megerősítést nyert, hogy minél több időt tölt a gyermek óvodában (minél korábbi életkorban kezdi), és célzottan fejlesztik is ezen kompetenciáját, annál jobban teljesít a szövegalkotási feladatokban (Fekonja-Peklaj et al., 2010).

A vizsgálatok azt is leírják, hogy különbség van a tipikus és atipikus nyelvi fejlődésű gyermekek narratívái között. A nyelvi fejlődésben elmaradást mutató gyermekek elbeszélései rövidebbek és kevésbé strukturáltak (McFarland, 1992).

A jelen kísérlet azt vizsgálja, hogy a kanadai Edmonton Narrative Norms Instrument (a továbbiakban röviden: ENNI) narratív szerkezet vizsgálatára vonatkozó módszertani elemei használhatók-e magyar nyelvű gyermekek elbeszéléseinek elemzése során.

Az ENNI egy kanadai vizsgálati módszer, és egyben egy nyelvi teszt a gyermekek narratív készségének mérésére (Schneider-Dubé et al., 2005). A módszer a képről való történetmesélési képességet vizsgálja. A kutatók 377 angol anyanyelvű 4-9 éves korú gyermek hanganyagát elemezték. A mintában életkoronként 50 tipikusan fejlődő és 10–17 atipikusan fejlődő adatközlő szerepelt. A cél olyan angol nyelvű mérési módszer létrehozása volt, amelyben (addig egyedülálló módon) csak a vizuálisan megjelenített történet adott alapot az önálló szövegalkotáshoz. A már ezelőtt is alkalmazott vizsgálati módszertanoknak minden esetben része volt a hallás utáni szöveg, történet visszamondása. Megállapítást nyert azonban, hogy ezekben a feladatokban a narratív képesség megítélésében a nyelvi készségek mellett nagy szerepet játszik a gyermekek memóriája is (Schneider–Dube, 2003).

Az ENNI fejlesztői több előkutatásban vizsgálták a narratív szerkezet elemzésére leginkább alkalmas módszereket, képsorokat. Úgy találták, hogy a történetek makrostruktúrájának vizsgálatára a legalkalmasabbak az úgynevezett történetnyelvtani modellek. Ezek minden esetben történetegységekre bontják az elbeszéléseket, és meghatározzák, hogy melyek azok a szükséges elemek, melyek nélkülözhetetlenek egy történetben. Különböző megközelítések (Mandler–Johnson, 1977; Rumelhart, 1975; Stein–Glenn, 1979; Thorndyke, 1977) léteznek a történetek narratív szerkezetének leírására, valamint a történetegységek, a struktúra meghatározására. Az ENNI kutatás az 1979-es Stein és Glenn által leírt történetnyelvtant, történetegységeket használta a vizsgálati módszer kidolgozásához.

A történetnyelvtani modell által meghatározott történetegységeket figyelembe véve az ENNI-hez három különböző nehézségi szintű képsort fejlesztettek. A fekete-fehér képsorok egyszerű vonalrajzokból állnak. Három A és három B jelű képsort használtak, ezek az 1-es, egyszerű szinttől indulva egyre komplexebb történeteket mutatnak be. Az azonos betűjelű történetekben a helyszínek, a főszereplők és a történet megegyeztek. A képsorok adatai a következő táblázatban láthatók (1. táblázat).

1. táblázat. Az ENNI képsorai.

Képsor	Alaphelyzet	Epizódok száma	Szereplők száma	Szereplők leírás	Képek száma
A1	Uszoda	1	2	Elefánt és zsiráf	5
A2	Uszoda	2	3	A1-ben szereplők plusz egy új karakter	8
A3	Uszoda	3	4	A2-ben szereplők plusz egy új karakter	13
B1	Park	1	2	Nyúl és kutya	5

B2	Park	2	3	B1-ben szereplők plusz egy új karakter	8
B3	Park	3	4	B2-ben szereplők plusz egy új karakter	13

Az ENNI vizsgálat során a kutatók a narratív szerkezet értékeléséhez a történetegységekhez pontszámokat rendeltek (erről ismertetés olvasható a jelen tanulmány módszertani fejezetében és részletes útmutató a függelékben). Az így kapott pontszám a Story Grammar Score, amelyre a jelen írásban a továbbiakban Narratív Szerkezeti Mutatóként (röviden: NSzM) utalok.

A vizsgálat során a fentebb bemutatott képsorokkal készítették hangfelvételeket. A képsorokhoz tartozik egy részletes pontozási útmutató, mellyel objektív módon értékelhetők az elhangzott történetek. A kutatók az eredményeket életkoronként összehasonlítva korcsoportokra vonatkozó sztenderdeket dolgoztak ki, tipikus és atipikus nyelvi fejlődés esetére is. Ezeket a 4 és 9 éves kor közötti sztenderdizált eredményeket mindenki számára elérhető formátumban közzétették.

A jelen tanulmány azt mutatja be, hogy magyar nyelven milyen módon alkalmazhatók az ENNI narratív készségek vizsgálatára fejlesztett módszertanának egyes elemei. Ezen kívül bemutatja a NSzM összefüggését a narratívákban használt összes szó számával.

2. Kísérleti személyek, anyag és módszer

A vizsgálatban 12 középső csoportos (4 éves) és 12 nagycsoportos (5-6 éves) gyermek vett részt, valamint felnőtt kontrollcsoportként 12 egyetemi hallgató. Minden óvodás ép értelmű, ép hallású, magyar anyanyelvű, és ugyanabba a Budapesthez közeli óvodába jár. A felnőtt korcsoport tagjai közül minden kísérleti személy ép hallású, magyar anyanyelvű, tanár szakos egyetemi hallgató, ugyanazon budapesti egyetemen.

A kísérlet felvétele minden esetben külön szobában, előzetes tréning után zajlott, mely a módszertan meghatározott része. Ennek során az adatközlő megismeri a kísérletvezetőt, valamint az elvégzendő kísérleti feladatot is. Ezeket az alkalmakon egy kifejezetten erre a célra tervezett, az ENNI adatbázisában szereplő képsorral dolgoztam. Ez egy különálló, 1-es nehézségi szintű képsor, melynek szereplői és helyszíne sem hasonlítanak a későbbiekben a kísérlet során használt képsorokéhoz, de a történet felépítése megegyezik az 1-es nehézségi szintű történetekkel.

A kísérletben az A1-es 2 szereplős, egyetlen epizódból álló (a továbbiakban „könnyű”) és a B3-as 4 szereplős, 3 epizódot is magába foglaló (a továbbiakban „nehéz”) képsorokat használtam (lásd a függelékben). Így a második, nehezebb történet mesélésekor sem a szereplők, sem a helyszín nem voltak ismerősek a kísérleti személyeknek.

Az ENNI módszertana rögzíti az instrukciókat is, melyeket a kísérletvezető a kísérleti személyeknek adhat. Az alábbi kísérlet során én is ezeket az instrukciókat használtam a feladat ismertetésekor. Ezeknek az utasításoknak fordítása a következő:

„Hoztam egy képsort, ami egy történetet mond el. Először megmutatom neked az összes képet, aztán visszalapozunk az elsőhöz, és újrakezdjük. Azt szeretném, ha elmesélnéd a történetet, amit a képeken látsz. Én nem látom a képeket, ezért arra kérek, nagyon ügyesen, részletesen mesélj nekem, hogy megérthessem. Rendben?”

Már a tréningalkalmak során is ezek az instrukciók hangzottak el. Az adatközlők egymás után beszéltek mindkét képsorról. Az ENNI módszertanának megfelelő módon a képeket lapozható formában, könyvformátumba lefűzve nézhették az adatközlők. A második lapozás során mondták csak el a történeteket. Eközben a kísérletvezető nem nézte együtt a képeket a kísérleti személlyel, ezzel is kizárva a kisebb gyermekeknél a megnevezés helyetti nonverbális jelek használatát, vagy azt, hogy kérdéseket tegyenek fel a történettel kapcsolatban. A kísérlet vezetője a kísérlet előtt minden esetben arra kéri az adatközlőt, hogy a lehető legrészletesebb mesét, történetet mondja el az egymás után következő képekről, emlékeztetve őt arra is, hogy ezt a feladatot a tréning során már együtt is végrehajtották.

Ha az adatközlő nem tudja elkezdni a történetet vagy elakad, esetleg nem szeretné folytatni a mesélést, abban az esetben a kísérletvezető megkérdezheti, hogy mi történik éppen a képen, vagy tovább lapozhat a következő képre. Az ENNI instrukciói szerint fontos folyamatosan nonverbális jelekkel támogatni a gyermek mesélését. Emellett a legjobb stratégia elismételni az utolsó mondatot, ami már elhangzott, és ezzel lendíteni tovább a történetet. Ha a második lapozás után sem sikeres a történet elkezdése vagy folytatása, akkor a kísérletet abba kell hagyni.

Az adatközlők által elmondott történeteket diktafonnal rögzítettem, majd lejegyeztem. Összesen 36 beszélővel két képsorról 72 hangfelvétel készült.

A lejegyzett szövegekben az ENNI által is vizsgált mutatók közül a szavak számát és a különböző szavak számát határoztam meg, valamint minden szövegben megvizsgáltam a Narratív Szerkezeti Mutatót. A kapott eredményekkel életkoronként és a képsor nehézsége szerint összehasonlítást végeztem, valamint összevettem a narratív szerkezetre vonatkozó értékeket a kanadai sztenderdekkel. Ezen kívül Pearson-féle korrelációanalízissel vizsgáltam az összefüggést az összes szó száma és a NSzM között.

A képsorok történetegységenkénti értékelési szempontjai és az azokra adható pontszámok a 2. táblázatban láthatók.

2. táblázat. A Narratív Szerkezeti Mutatóhoz rendelt pontszámok.

Történetegység neve	Történetegység értékelési szempontjai	Pontszám
[CH] Szereplők	A történet szereplőinek bármikori megnevezése főnévvel. Nem elfogadható önmagában névmással vagy az igeragozással szereplőkre utalás. Kivétel, ha a beszélő önmagát is szerepelteti a történetben.	1
[SET] Alaphelyzet	Helyszín, tevékenység és/vagy szokásos állapot megnevezése (pl. XY mindig éhes volt).	1
[IE] Az esemény/történet indítása	A történetet meghatározó esemény, gondolat. Ez lehet párbeszéd, felkiáltás is.	2
[IR] Belső reakció	A főszereplő reakciója a megtörtént eseményre. Párbeszédben is kifejezhető, például: <i>Ó, nem!</i>	1
[IP] Terv	A szereplők belső terve.	1
[ATT] Cselekvés	A cél elérésére tett kísérlet, konkrét lépések.	2
[OC] Eredmény	A tettek eredményei, következményei.	2
[R] Reakció	Hogyan érzi magát, mit gondol a karakter, illetve hogyan reagál (ez a reakció fizikai is lehet, pl. elfutnak).	1

Az elbeszélésekben megjelenő történetegységekre a pontozási útmutató alapján 1 vagy 2 pont adható. Az események megnevezésére 2 pont adható, míg a szereplők, környezet, belső reakciók leírására 1. Az ENNI kutatói részletes értékelési szempontokat dolgoztak ki az egyes történetegységek értékeléséhez. Az A képsorok közül a könnyű és a legnehezebb képsorhoz tették közzé a sztenderdizált eredményeket és az értékelési útmutatót. A jelen vizsgálatban az A1-es képsor vizsgálatához igazított útmutatót adaptáltam és fordítottam magyar nyelvre, míg a B3-as képsorhoz az A3-as alapján kidolgoztam a magyar nyelvű pontozási lapot. Néhány ponton szükségessé vált a pontozási rendszer magyar nyelvhez való igazítása. Például a szereplők megnevezése a magyar nyelvű adaptációban nem jelentheti azt, ha az adatközlő az igék ragozása során utal arra, hogy többen is részt vesznek a cselekvésben. Ezen kívül az igeikötők használata sem lehet elégséges arra, hogy helyszínt jelöljön meg.

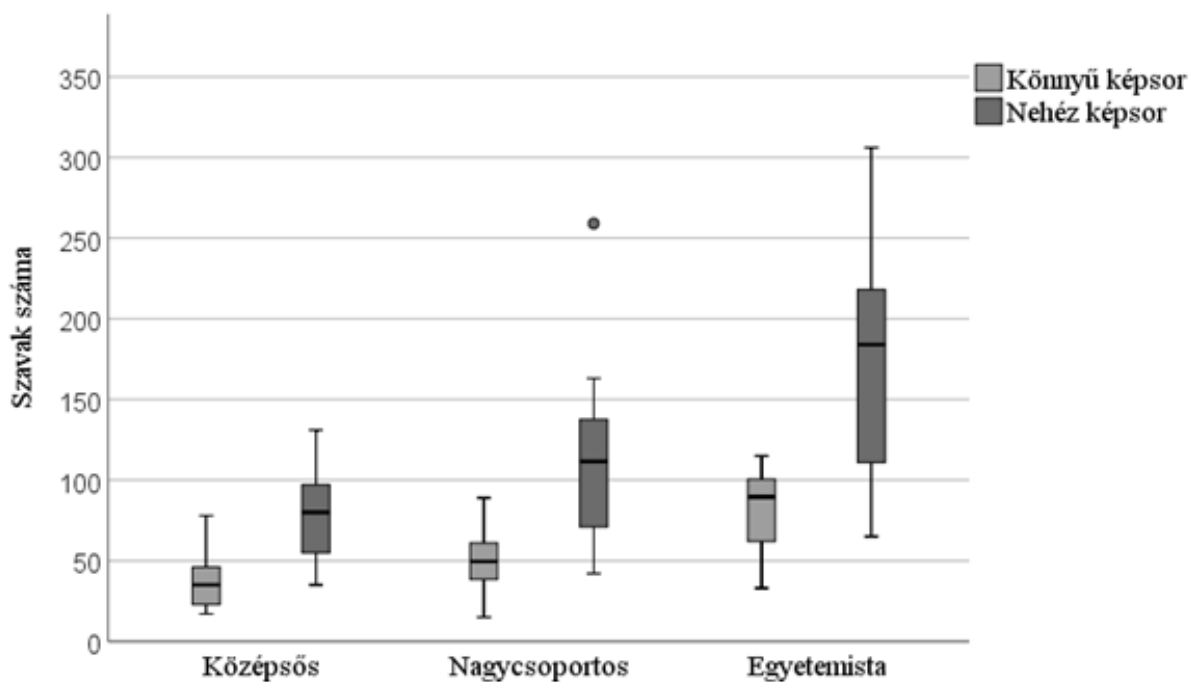
A könnyű, 1-es szintű képsorra összesen 13 pont volt adható, míg a nehéz, 3-as szintű képsor maximális pontszáma 37.

3. Eredmények

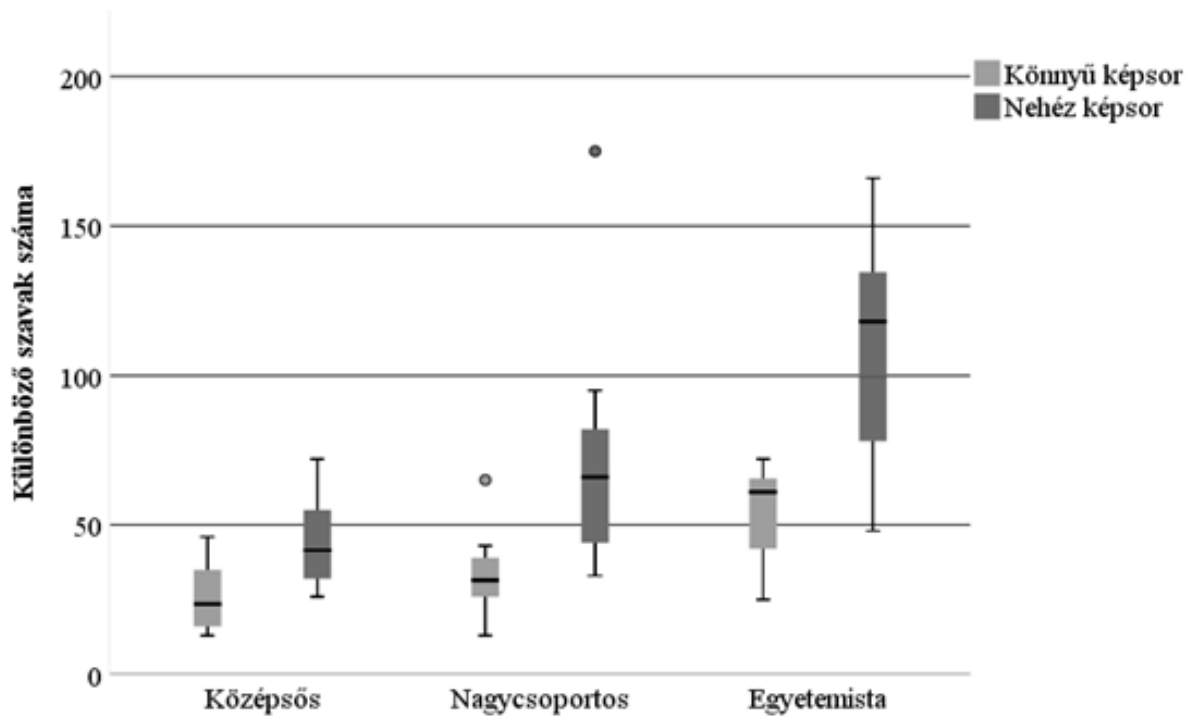
3.1. Szavak száma, különböző szavak száma

A könnyű képsort a középsősök átlagosan 36 szóval mesélték el, a nagycsoportosok átlagosan 49 szót használtak ugyanazon történet elmesélésére, míg az egyetemista csoportnál ez a szám 89 volt (1. ábra). A különböző szavak száma is emelkedik az életkor előrehaladtával (középsős: 25, nagycsoport: 33, egyetemista: 56).

A nehéz képsornál az elhangzott szavak számának átlaga középső csoportban 79, nagycsoportban 115, az egyetemistáknál pedig 175 szó. A 4 évesek átlagosan 43, az 5-6 éves korosztály 71, a felnőttek 106 különböző szót használtak (2. ábra).

1. ábra. A szavak száma életkoronként (db).

2. ábra. A különböző szavak száma életkoronként (db).

3.2. Narratív Szerkezeti Mutató

A könnyű képsor Narratív Szerkezeti Mutatójának maximuma az értékelési útmutató alapján 13 pont. A középső csoportos korosztály átlagosan 6 pontot szerzett ennél a képsornál (3. ábra). A legtöbb adatközlő sikeresen megnevezte az alaphelyzetet, a szereplőket, valamint a történet lezárásaként az eredményt, de a szereplők reakcióinak és terveinek megfogalmazása legtöbbször kimaradt a narratívákból. A következőkben bemutatott két történet kapta a legalacsonyabb (2) és a legmagasabb (10) pontszámot ebben a korosztályban. A szövegekben félkövérrel jelölöm azokat a részeket, melyek a megadott kritériumok alapján pontot értek a NSzM-ban:

1.

***Elefánt** meg a **zsiráf** meglátták lezuhanni a folyóba*

Beleestek a folyóba

Kihúzta az elefánt a zsiráfot

Elefánt meg egy zsiráf szedtek virágot

2.

*Találkozott az **elefánt** meg a **zsiráf** **elementek fürdeni egyet***

De volt benne egy labda és nem mertek belemenni

De végül a zsiráf belement

*Aztán kihúzta aztán talált egy labdát aztán **kihúzta a vízből***

Vége

A nagycsoportos korosztály átlaga 8,4 pont volt, ők többször nevesítették a szereplők reakcióit, és nemcsak az eredményt, hanem a történetet meghatározó eseményt is megnevezték. A legalacsonyabb pontszám itt is 2 volt, míg a csoport több mint egyharmada a legmagasabb pontszámot érte el, vagy ahhoz nagyon közeli pontszámmal teljesítette a feladatot. A korosztály egyik legalacsonyabb (4) és legmagasabb (13) pontszámot elért narratívái a következők:

3.

Nem tudom.

*Egy **elefánt**.*

S ott voltak labdák.

*Aztán az egyik **golyó beleesett a vízbe** és aztán a **csacsi** is vagy mi.*

S aztán az elefánt kivette a golyót.

És aztán a csacsi kijött a vízből.

4.

*Egy **elefánt** meg egy **zsiráf** találkoztak és az elefánt hozott három labdát*

Kimentek a medence szélére és beleesett a vízbe a labda

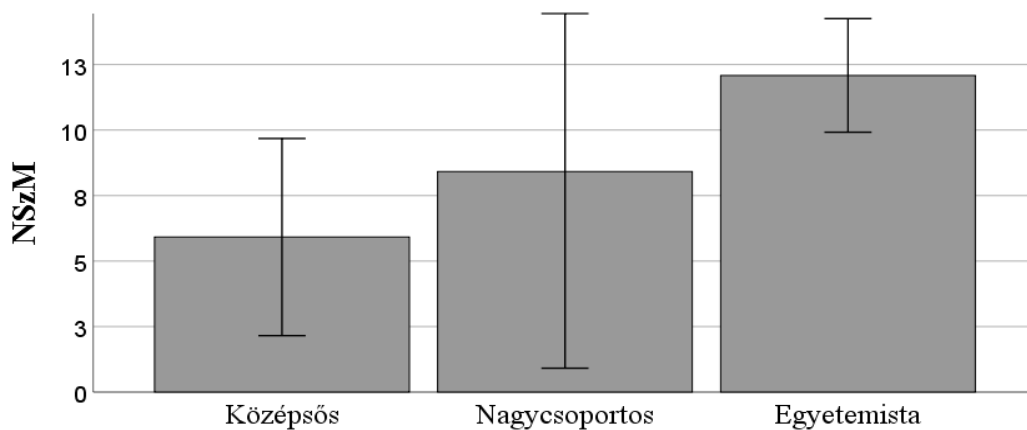
*És a **zsiráf beleugrott a vízbe** és elkezdte üldözni a labdát **hogyan elkapja**.*

*És utána az elefánt **megörült** és **kivette a zsiráfnak a kezéből a labdát***

*Utána meg örült de a zsiráf csurom **vizesen vigyorgott és hazament**.*

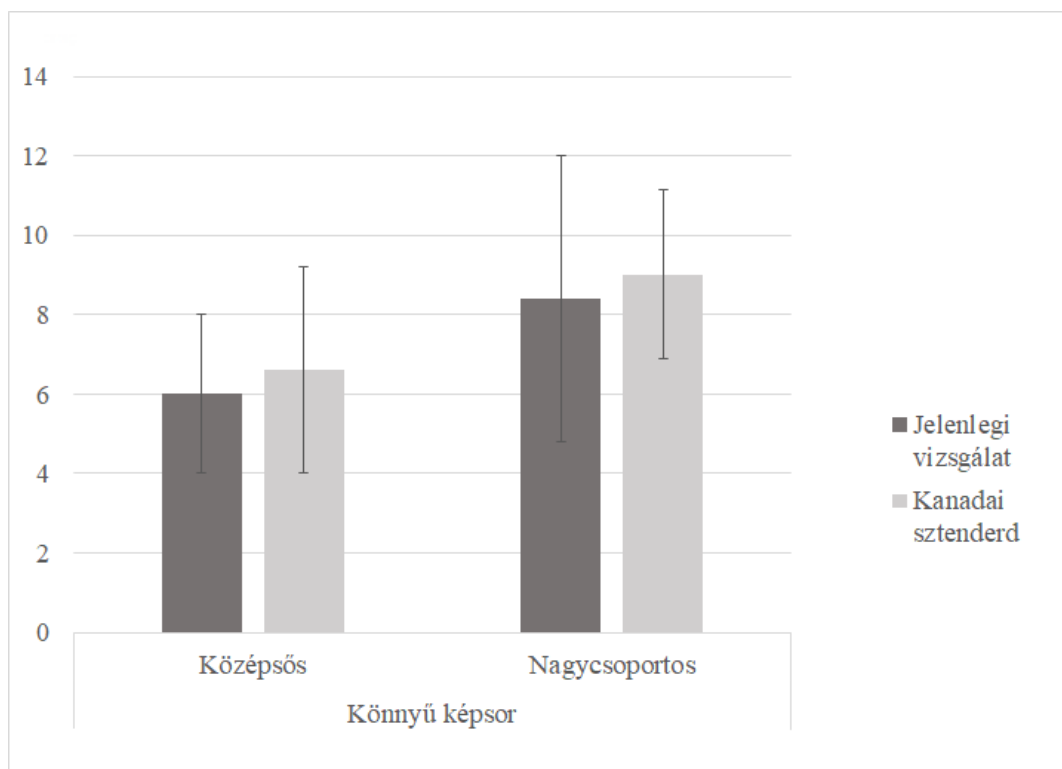
A harmadik, 4 pontosra értékelt elbeszélésben a szereplők megnevezésén túl a történetet meghatározó fő cselekmény megnevezését láthatjuk. A negyedik, maximum pontszámra értékelt történetben minden elvárt történetegység megjelenik. A 3. ábrán látható szórásadatok és a bemutatott példák is mutatják, hogy a feladat végrehajtása egy-egy korosztályon belül nagy egyéni eltéréseket mutatott.

Az elemzésben kontrollcsoportnak tekintett beszélők átlagosan 12 pontot szereztek. A csoportban 9 pont volt a legalacsonyabb Narratív Szerkezeti Mutató. Náluk nem beszélhetünk nagy egyéni különbségekről ebben a feladatban (3. ábra).

3. ábra. A könnyű képsor Narratív Szerkezeti Mutatója életkoronként (átlag és szórás).

A jelen vizsgálat könnyű (1-es szintű) történethez tartozó Narratív Szerkezeti Mutatóját összehasonlítva a kanadai sztenderdizált eredményekkel a 4 éves korosztálynál a jelenlegi vizsgálat átlaga 6, a kanadai átlag pedig 0,6 ponttal magasabb. Az 5-6 éves korosztálynál 1 pont különbség figyelhető meg. A magyar nagycsoportosok narratívának átlagos pontszáma ennyivel marad el a kanadai sztenderdtől. A jelenlegi vizsgálat eredményei nagyobb szórást mutatnak, mint a kanadai adatok (4. ábra).

4. ábra. A könnyű képsor Narratív Szerkezeti Mutatójának összehasonlítása az ENNI sztenderddel (átlag, szórás).

A nehéz, 3 epizódból álló négy szereplős történet Narratív Szerkezeti Mutatójának maximuma az értékelési útmutató alapján 37 pont.

A középsősök ebből átlagosan 12 pontot értek el (5. ábra). Ebben a feladatban is a legtöbben a szereplőket és egy fő eseményt tudtak megnevezni. A reakciók és a bonyolultabb események megnevezései itt is a legtöbbször elmaradtak. Ebben a korosztályban a legalacsonyabb pontszám 4, a legmagasabb pedig 19 volt. Ezek a következő történetek voltak:

5.

A lufi ott van

*Ott pedig **el akarta kapni***

Elkapta,

Elszállt a lufi, elszállt

Elgurult a kiskocsi

*És visszaadta neki a lufikat a **kutyus***

Elszálltak a lufik

Megfogta a lufikat

Elment sok lufijuk van itt kettő lufi van

6.

*Volt egyszer egy **kutya** meg egy **nyúl***

*Aztán meg **összetalálkoztak***

És a nyúl integetett neki

*Aztán meg kocsikáztak és odakötött a nyúl egy **nagy lufit***

Aztán meg elrepült

És nagyon kiáltottak egy nagyot

Aztán meg lehullott a szára amin rajta volt egy lufi

*Aztán meg szerencsére ott volt egy **öreg nyúlnál sok lufi***

Aztán meg rámutat egy nyúl hogy melyikre

*Aztán meg odaadta neki aztán meg adott **neki pénzt de nem volt neki pénze***

Aztán meg sajnos nem tudtak kapni

Aztán meg elsétáltak

*És aztán meg a **nyúl anyukájával összetalálkoztak***

*És az **anyukája adott pénzt***

*Aztán meg odaadta neki a pénz és **kettő lufit kaptak***

Aztán meg megfogták.

Az ötös számú történetben a beszélő a szereplők közül csak az egyiket azonosította, és több történetegység teljesen kimaradt az elbeszélésből. A hatos számú narratíva ezzel szemben a szereplők megnevezésén túl, a legtöbb cselekményt tartalmazza, de a szereplők reakciói, belső tervei itt sem jelennek meg.

A szórásadatok a nehéz képsornál a nagycsoportosok teljesítményében mutatják a legnagyobb egyéni eltéréseket. Volt a csoportban több olyan adatközlő is, akik 30 pont fölött teljesítették a feladatot, de a csoportban többen 10 pont alatt teljesítettek, történeteikben a karakterek megnevezésén túl egy-két esemény szerepelt még. A csoport legkevesebb (5) és az egyik legmagasabb (34) pontot szerzett narratívái:

7.

Lufit árulnak

Ki akarják pukkasztani a lufit

Eloldozzák

El van oldozva és repül el

Mérges rá.

Árul újabb lufit.

Ki akarja pukkasztani a lufit.

De nem szabad

Itt akarnak lufit

Szalad oda

Kér lufit

Ad is neki

Mind a ketten kaptak lufit.

8.

Egyszer volt egy kutya meg egy nyuszi volt rajta

volt egy talicska amin volt egy lufi.

Elindultak sétálni.

És látták hogy egy picit hogy elkezdett a nyuszi szaladni és nézte közben a léggömböt

A kutya pedig a nézte hogy vajon el fog-e szállni

És és kezdett lelazulni a kutya megijedt és ezért a nyuszinak próbálta helyrehozni

Elrepült a léggömb és mind a ketten és mind a ketten szomorúak lettek

A kutya mérges lett a nyuszira mert ő rosszul kötötte be a talicskához

Észrevették hogy láttak egy léggömbös bácsit aki egy nyuszi volt

Odamentek hozzá és a nyuszi kért egy léggömböt

Azt mondta a bácsi hogy öt forintba kerül

A nyuszi kihúzta a zsebét és egy sem volt

Megijedtek mind a ketten és a bácsi azt mondta hogy úgy nem adhatja oda, hogy ha nincsen öt forintjuk

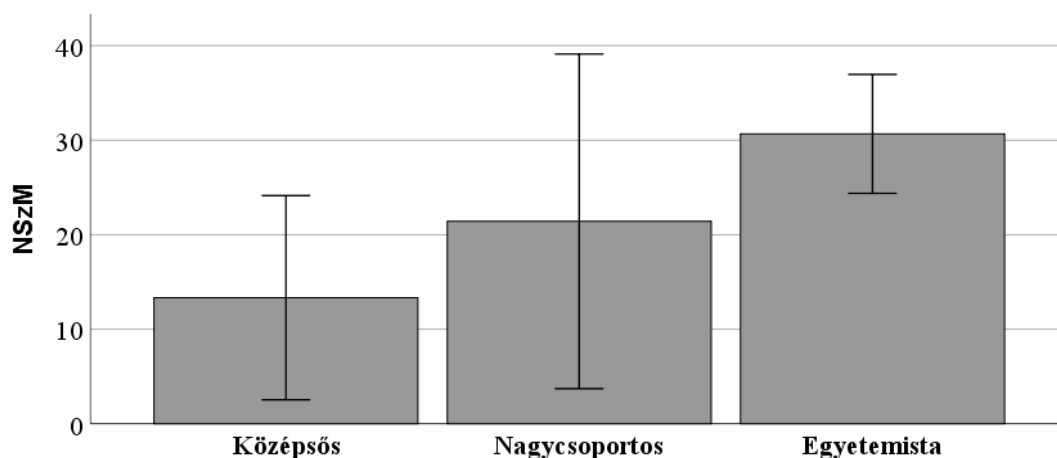
Észrevettek egy nénit.

Odaszaladt a nyuszi

Mondta veszel nekünk egy léggömböt*A néni csodálkozott****Aztán végül megvette a léggömböt és meg is kapták és boldogak lettek***

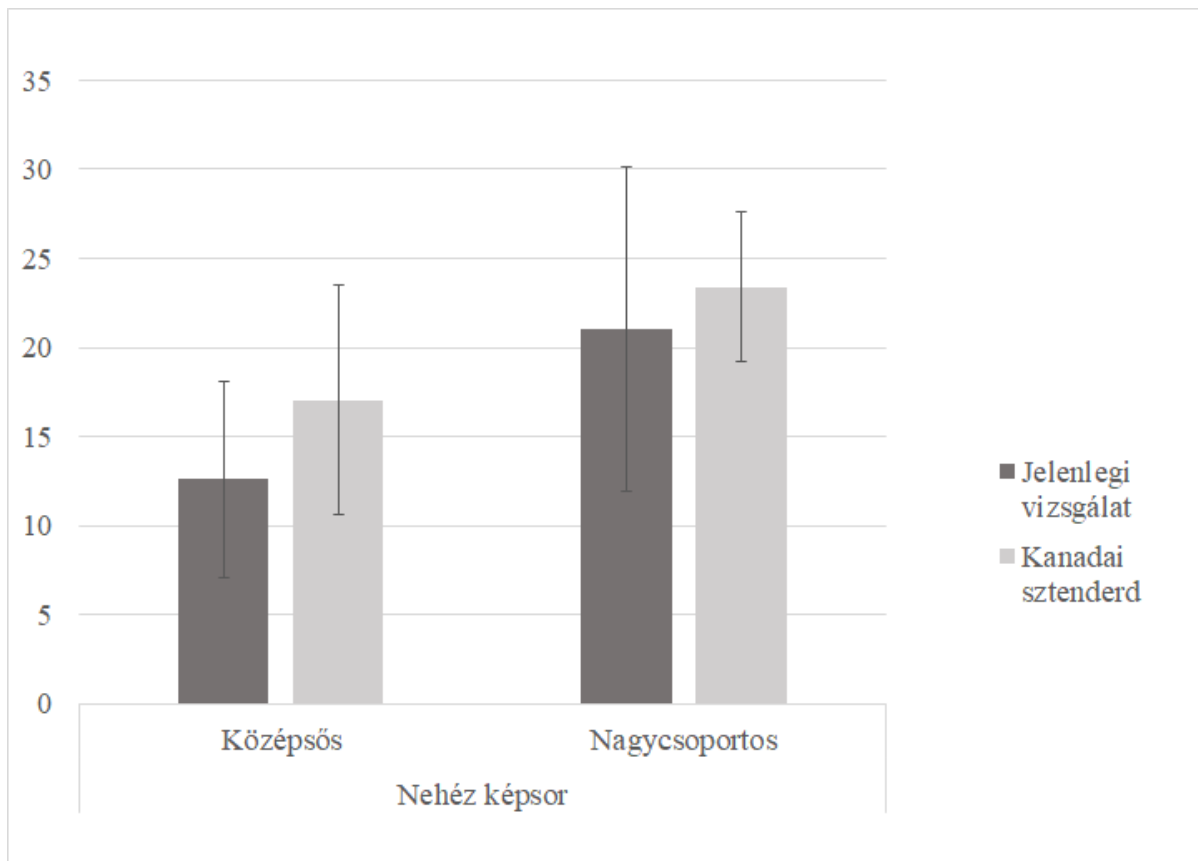
Itt is megfigyelhető, hogy a hetes narratívában az adatközlő a szereplők pontos azonosítása nélkül hozta létre a történetet, míg a 8-asban a beszélő szereplőkön és a főbb eseményeken túl a reakciókat is megnevezve sokkal komplexebb elbeszélést hozott létre.

Az egyetemista kontrollcsoport ezt a történetet is kisebb egyéni teljesítménykülönbséggel és magas, 30 pontos átlaggal teljesítette (5. ábra).

5. ábra. A B3-as képsor Narratív Szerkezeti Mutató életkoronként (átlag és szórás).

Ha a nehéz képsor eredményeit összevetjük az ENNI standard értékeivel, azt láthatjuk, hogy a jelenlegi vizsgálatban szereplő óvodások mindkét életkori csoportjában elmarad a NSzM a kanadai sztenderdtől. A 4 éves korosztály jelenlegi vizsgálatbeli átlaga 12,6 pont, a kanadai sztenderd 17 pont. Az 5-6 éves, nagycsoportos korosztály pontszámai közelebb vannak a kanadai sztenderd értékekhez (a jelenlegi vizsgálatbeli átlag: 21 pont, a kanadai sztenderd: 23,4 pont). Az adatok szórása a nagycsoportosok magyar nyelvű narratíváinál a legmagasabb (6. ábra).

6. ábra. A nehéz képsor Narratív Szerkezeti Mutatójának összehasonlítása az ENNI sztenderddel (átlag, szórás).

3.3. Korrelációelemzés

A szavak számán és a NSzM-on korcsoportonként és képsoronként elvégzett korrelációelemzés alátámasztja, hogy nem minden csoportban figyelhető meg egyértelmű összefüggés a történetek hosszúsága és a narratív szerkezet összetettsége között. A középsős, legfiatalabb csoportban nem volt összefüggés a két mutató között egyik képsornál sem, míg egyetemistáknál szignifikáns az összefüggés a két vizsgált változó között. A legerősebb korrelációt az egyetemista adatközlők történeteinek NSzM-ja mutatta a szavak számával.

A nagycsoportosoknál a könnyű képsornál nincs összefüggés a szövegek hosszúsága és a NSzM között. A nehéz képsornál azonban erős összefüggés figyelhető meg.

3. táblázat. A könnyű képsorhoz tartozó korrelációelemzés adatai.

	r	p	n
Középsős	0,4	0,198	12
Nagycsoportos	0,662	0,19	12
Egyetemista	0,623	0,03	12

4. táblázat. A nehéz képsorhoz tartozó korrelációelemzés adatai.

	r	p	n
Középsős	0,077	0,811	12
Nagycsoportos	0,846	0,001	12
Egyetemista	0,682	0,015	12

Következtetések

A vizsgálat során az adatközlők (főleg a gyermekek) szívesen és hosszan beszéltek a képsorokról, a feladatot minden esetben megértették és teljesítették. Az ENNI vizsgálati módszertanába foglalt pontos instrukciók, a tréningalkalom és a már kipróbált képsorok megkönnyítették a hanganyagok felvételének menetét.

A NSzM egy olyan objektív mutató, mely vizsgálhatóvá és összehasonlíthatóvá teszi a képről való szövegalkotási képességet. A mutató használata, a történetek szerkezeti egységekre bontásával lehetőséget biztosít arra, hogy különbséget tegyünk különböző életkorokban létrejövő narratívák között.

A jelenlegi vizsgálat értékeinek összehasonlítása a kanadai sztenderdekkel azt mutatja, hogy az ENNI módszertana a szövegalkotási képesség mérésének egy olyan módja, mely nem csak angol nyelven használható. A NSzM további használata és magyar nyelvű tesztelése mellett szól, hogy az értékelési rendszer magyar nyelven is jól használható, és a jelenlegi kisebb elemszámú vizsgálat és a kanadai kutatás összehasonlításakor nem mutatható ki jelentős különbség.

A történetek hosszúsága (az összes szó száma) nem mutat minden korosztálynál és képnehezéknél összefüggést a NSzM-val. A történetek narratív szerkezetének megítéléséhez, vizsgálatához a szöveg megkonstruáláshoz használt szavak mennyisége önmagában kevés információt hordoz.

A későbbiekben a kísérlet nagyobb elemszámmal történő megismétlése, kibővítése tovább pontosíthatja a vizsgálat eredményeit.

Irodalom

- Adamikné Jászó A.** (2001) *Anyanyelvi nevelés az ábécétől az érettségiig*. Budapest: Trezor Kiadó.
- Applebee, A.** (1978). *The child's concept of story*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bóna J. & Neuberger T.** (2012) A spontán beszéd önellenőrzés folyamatainak életkorspecifikus sajátosságai. *Magyar Nyelv* 108/4. 426–440.
- Bruner, J., Feldman, C., Kalmar, D. & Renderer, B.** (1993) Plot, plight, and dramatism: Interpretation at three ages. *Human Development* 36. 6. pp. 309–323.
- Csákberényiné Tóth K. & Hajdú T.** (2011) Az iskolába lépő gyerekek szóbeli szövegalkotásának jellemzői. *Anyanyelv-pedagógia* 3.
- Fekonja-Peklaj, Urška M., Ljubica, S.** (2010) Children's storytelling: The effect of preschool and family environment. *European Early Childhood Education Research Journal* 18/1. pp. 55–73.
- Gósy M. & Bóna J.** (2006) A megakadásjelenségek javítása a beszédmegértésben. *Magyar Nyelvőr* 130. 33–49.
- Gósy M.** (1984) *Hangtani és szótani vizsgálatok hároméves gyermekek nyelvében*. Akadémiai Kiadó, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Gósy M.** (2005) *Pszicholinvisztika*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Gósy M.** (2002) A megakadásjelenségek eredete a spontán beszéd tervezési folyamatában. *Magyar Nyelvőr* 126. 192–203.
- Hedberg, N. L. & Westby, C. E.** (1993) *Analyzing storytelling skills: Theory to practice*. Tucson: Communication SkillBuilders.
- Laczkó M.** (2011) Óvodások és kisiskolások spontán mondatalkotási folyamatai. *Magyar Nyelvőr* 135/4. 440–459.
- Lengyel Zs.** (1996) *Nyelvsajátítási és nyelvtanulási formák*. Veszprém: Veszprémi Egyetemi Kiadó.
- Mandler, J. M. & Johnson, N. S.** (1977) Remembrance of things parsed: Storystructure and recall. *Cognitive Psychology* 9. pp. 111–151.
- McFarland, Lisa L.** (1992) A study of the narrative skills in kindergarten children with normal, impaired, and late developing language development. *Dissertations and Theses*. Paper 4417.
- Merritt, D. D. & Liles, B. Z.** (1987) Story grammar ability in children with and without language disorder: Story generation, story retelling, and story comprehension. *Journal of Speech and Hearing Research* 30. pp. 539–552.
- Murányi S.** (2018) A szavaktól a történetekig. *Anyanyelv-pedagógia* 11/3.
- Neuberger T.** (2008) A szókincs fejlődése óvodáskorban. *Anyanyelv-pedagógia* 3–4.
- Piaget, J.** (1970) *Válogatott tanulmányok*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Rumelhart, D. E.** (1975) Notes on a schema for stories. *Representation and understanding: Studies in cognitive science* New York: Academic Press. pp. 185–210.
- Schneider, P.** (1996) Effects of pictures versus orally presented stories on story retellings by children with language impairment. *American Journal of Speech-Language Pathology* 5. pp. 86–96.
- Schneider, P., Dubé, R. V. & Hayward, D.** (2005) *The Edmonton Narrative Norms Instrument*. Retrieved from University of Alberta Faculty of Rehabilitation Medicine. Elérhető: University of Alberta Faculty of Rehabilitation Medicine website: www.rehabresearch.ualberta.ca/enni.
- Schneider, P. & Dubé, R. V.** (2005) Story presentation effects on children's retell content. *American Journal of Speech-Language Pathology* 14. pp. 52–60.
- Schneider, P., Hayward, D. & Dubé, R. V.** (2006) Storytelling from pictures using the Edmonton Narrative Norms Instrument. *Journal of Speech-Language Pathology and Audiology* 30. pp. 224–238.
- Stein, N. L. & Glenn, C.** (1979). An analysis of story comprehension in elementary school children. *New directions in discourse processing*. Norwood, NJ: Ablex. pp. 53–120
- Stein, N. L. & Policastro, M.** (1984) The concept of a story: A comparison between children's and teachers' viewpoints. *Learning and the comprehension of text*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. pp. 113–155.
- Thorndyke, P. W.** (1977) Cognitive structures in comprehension and memory of narrative discourse. *Cognitive Psychology* 9. pp. 77–110.

Függelék

A függelék tartalmazza a vizsgálatban használt képsorokhoz vezető linkeket valamint az NSzM értékelési útmutatóját.

A könnyű képsor útmutatóját az ENNI pontozási útmutatója alapján adaptáltam magyar nyelvre. A nehéz képsorhoz az értékelést a ENNI instrukciók alapján dolgoztam ki. A táblázat tartalmazza a történetegységek leírását, és azt, hogy hány pont adható rájuk. Előfordulhatnak azonban olyan egyedi esetek is, amikor a narratív szerkezetbe illeszkedve más válaszok is elfogadhatók (például a jelenlegi vizsgálatban egy adatközlő következetesen narancsnak hívta a labdát). A felsorolt lehetséges válaszok közül elég egynek szerepelnie, hogy pontot érjen az adott történetegység. A pontozás során vagy a maximális (1/2) pontot vagy pedig 0 pontot lehet adni. A szereplők reakciói többször is szerepelnek a pontozási útmutatóban, de minden képsornál egy szereplőhöz egy epizódban csak egy reakció tartozhat (hiába nevez meg az adatközlő esetleg többet is).

Tréning képsor:

http://www.rehabmed.ualberta.ca/spa/enni/pictures_new_files/training%20story.pdf

Könnyű képsor:

http://www.rehabmed.ualberta.ca/spa/enni/pictures_new_files/story%20A1%20slide.pdf

Történetegység neve	Értékelési szempontok	Adható pontszám
Szereplő 1 (SZ1)	elfogadható: bármilyen karakter/állat megnevezése (pl.: zsiráf/tehén/fiú), saját magát nevezi meg főszereplőként nem fogadható el: csak a ragozással utal a szereplőkre, csak névmást használ	1
Szereplő 2 (SZ2)	elfogadható: bármilyen karakter/állat megnevezése (pl.: zsiráf/tehén/fiú), saját magát nevezi meg főszereplőként nem fogadható el: csak a ragozással utal a szereplőkre, csak névmást használ	1
Alaphelyzet	SZ1 és SZ2 játszanak, labdáznak, medencénél/vízparton vannak, vagy szeretnek játszani/labdázni/sétálni	1
A történetet meghatározó esemény	a labda beleesik a folyóba/vízbe/sárba SZ1 és SZ2 meglátnak egy labdát, a labda a vízben van	2
Belső reakció	elfogadható: valaki szeretné megszerezni a labdát, az egyik állat szomorú lett, párbeszéd is elfogadható nem fogadható el: szeretnének úszni, bemenni a vízbe (mindenképpen a beesett labdára kell reagálniuk)	1
Terv	SZ2/a zsiráf eldönti/azt gondolja, hogy bemegy a vízbe/megszerzi a labdát	1
A cél elérésért tett lépések	SZ2 beugrik a vízbe, megpróbálja megszerezni a labdát, nem elfogadható: ha cél nélkül úszni megy valamelyik szereplő vagy beesik a vízbe	2
Eredmény, következmény	a labda megszerzése, átadása nem elfogadható: ha SZ1 adja SZ2-nek	2
Reakció 1	SZ1/az elefánt/boldog/hálás/szerelmes, megköszöni a zsiráf tettét	1

MURÁNYI SAROLTA

Reakció 2	SZ/2 a zsiráf büszke/boldog/szerelmes/örül/vizes/fáradt	1
Mindkét szereplő reakciója	szerelmesek/boldogok/örülnek	1
		maximum 13 pont

Nehéz képsor:

http://www.rehabmed.ualberta.ca/spa/enni/pictures_new_files/story%20B3%20slide.pdf

Történetegység neve	Értékelési szempontok	Adható pontszám
1. epizód	Elszál a lufi	
Szereplő 1 (SZ1)	elfogadható: bármilyen karakter/állat megnevezése (pl.: kutya/szamar/lány), saját magát nevezi meg főszereplőként nem fogadható el: csak a ragozással utal a szereplőkre, csak névmást használ	1
Szereplő 2 (SZ2)	elfogadható: bármilyen karakter/állat megnevezése (pl.: nyuszi/cica/fiú), saját magát nevezi meg főszereplőként nem fogadható el: csak a ragozással utal a szereplőkre, csak névmást használ	1
Alaphelyzet	elfogadható, ha a leírásban a következők közül valamelyik szerepel: játszanak, találkoznak, köszönnek, együtt vannak, vagy szeretnek játszani/sétálni/parkban lenni	1
A történetet meghatározó esemény	megtetszik az egyiknek/nyuszinak/SZ2-nek a lufi	2
Belső reakció	SZ2 szeretné a lufit megfogni/megszerezni/megnézni/játszani vele	1
Terv	SZ2 eldönti/kitalálja, hogy megszerzi a lufit	1
A cél elérésért tett lépések	SZ2 eloldozza/leszedi/kiköti a lufit nem elfogadható: odaköti a lufit	2
Eredmény, következmény	elszál/eloldódik a lufi	2
Reakció 1	SZ1/kutya szomorú/csalódott/haragszik	1
Reakció 2	SZ2/nyuszi szomorú/haragszik/csalódott/szégyelli magát	1
Mindkét szereplő reakciója	mindketten/mindenki szomorúak/mérgesek	1

MURÁNYI SAROLTA

2. epizód	Lufiárus	
Szereplő 3	elfogadható: bármilyen karakter/állat megnevezése (pl.: bácsi/lufiárus/öreg/felnőtt), saját magát nevezi meg szereplőként nem fogadható el: csak a ragozással utal a szereplőkre, csak névmást használ	1
Esemény	észrevesznek/meglátnak egy másik nyuszit/lufiárust/felnőttet	2
Belső reakció	megörülnek/a nyuszi megörül neki szeretnék visszakapni az elrepült lufit SZ2 szeretné felvidítani Sz1-et	1
Terv	elhatározzák/nyuszi elhatározza hogy vesz/kér lufit	1
A célért tett lépések	odamegy SZ3-hoz és segítséget/lufit kér/elmeséli mi történt nem elfogadható: cél nélkül beszélgetnek	2
Eredmény, következmény	nem kapnak lufit mert nincs pénzük nem ad SZ3 lufit mert nem tudnak fizetni	2
Reakció 1	sír/szomorú/csalódott/gondolkozik	1
Reakció 2	sír/csalódott/szomorú/gondolkozik	1
Reakció 3	SZ3 mérges/szigorú/türelmes	1
Reakció	mindannyian/többen szomorúak/csalódottak	1
3. epizód	Segítség	
Szereplő 4	elfogadható: bármilyen karakter/állat megnevezése (pl.: néni/orvos/anya/felnőtt/nyuszi), saját magát nevezi meg főszereplőként nem fogadható el: csak a ragozással utal a szereplőkre, csak névmást használ	1
Esemény	Észreveszik SZ4-et, SZ2 odamegy SZ4-hez	2
Belső reakció	SZ2 szeretne segíteni/segítséget kérni, SZ1 reménykedik, SZ4 várakozik	1
Terv	SZ2 eldönti/rájön/elhatározza, hogy segítséget kér	1
A célért tett lépések	SZ2 odaszalad/odamegy SZ4-hez és elmeséli mi történt/segítséget kér	2
Eredmény, következmény	SZ4 odamegy SZ3-hoz és kér/vesz lufit SZ1 és SZ2 lufit kap	2
Reakció 1	SZ1 hálás/boldog/örül/nem haragszik már/jobban érzi magát	1
Reakció 2	SZ2 boldog/büszke	1
Reakció 3	SZ3 büszke/boldog/örül, hogy segített	1

MURÁNYI SAROLTA

Reakció 4	SZ4 örül/boldog/kedvesen mosolyog	1
Reakció	Mindenki örül a lufinak	1
		maximum 37 pont